

րուն կամ նահանգներուն: Բայց որովհետեւ նոյն Etiani եւ Luma անունները անագանագոյն խալտիական արձանագրութեանց մէջ Արգիտիս Ա. թագաւորին վերագրուած են նաեւ յատկացուցիչ երկիրներու անուններով, կարելի է ենթադրել թէ երկիրներու եւ ցեղերու անունները կը զուգադիպէին տիրող զահակաւորու անունաց հետ:

Ուրիթերու, Լուշա եւ Կատարցի անունները կը հանդիպին Արգիտիս Ա. արձանագրութեան մէջ որ կը գտնուի վանի Ս. Սահակ եկեղեցին, ուր զանազան արշաւանքներու նկարագրութեանց մէջ կը յիշուին նաեւ այս երեք անունները՝ Երախ, Կուլութա եւ Ապունի անուանց հետ:

Նոյն թագաւորին ժամանակագրական արձանագրութեան մէջ կան յիշատակուած իրրեւ նահանգներ՝ Կատարցի եւ Ուրիթերու, սակայն առաջինը անշատուած իշխուլու լու նահանգէն:

Այսու կ'որոշուի առաւելագոյն ճշտութեամբ Կատարցայի բուն տեղը այսինքն Լենինականի քովերը Երախին եւ Լորու նիին մօտ՝ դէպ ի հիւսիս: Վերջինը կը հաստատուի բովանդակութեամբ Խորխուրական ժամանակագրութեան ուր Արգիտիս կ'ըսէ. «Անցնելով Լորուսի երկրորդ, եւ Լուշանցի Երախ Լահանգը, Կատարցի Լահանգը բաժնելով զանոնք իշխուլու իշխուլի երկրէն»:

Կատարցի, Լուշայի եւ Ուրիթերու մերձաւորութիւնը Երախին հետ կը հաստատուի վերը յիշուած Արգիտիս արձանագրութեամբ որ վանի Ս. Սահակ եկեղեցւոյն մէջ է:

Հետեւաբար իշխուլին-Մինուասի երեք արձանագրութեանց բովանդակութեան վերլուծումը կը թոյլատրէ նախ՝ լրացնել

Անդրկովկասի քարտէսը Խալտական արշաւանքներուն, երկրորդ՝ պնդել թէ Խալտեացւոց առաջին արշաւանքը ներկայ Հայաստանի հիւսիսային կողմերը եղած է Արգիտիս Ա. եւ Սարգուր Գէն շատ առաջ. եւ թէ՛ ոչ միայն Մինուաս այլ եւ իրեն իշխուլին հայրը մասնաւոր կարեւորութիւն կու տային արշաւանքներուն՝ դէպ ի Կովկասեան գոյգ գետերը: Այս գաղափարը շատ համոզիչ կը թուի եթէ նկատի առնենք որ մեզի հասած իշխուլին Մինուասի անուամբ եօթն արձանագրութիւններէն երեք վերոյիշեալները ընծայուած են Լորուսի հիւսիսային նահանգներու արշաւանքներուն, մինչդեռ ցարդ կը կարծէին թէ Մինուաս դէպ ի Անդրկովկաս ճանապարհ բացաւ բռնելով Արարատի հիւսիսային կողմը Թաշպուրանի քով:

Սեպագրութեան (որ Թ. դարու թուականը կը կրէ) բովանդակութիւնը եւ թարգմանութիւնը հետեւեալն է.

«Խալտ աստուծոյ իշխաններ իշխուլին որդի Սարգուրի, Մինուաս որդի իշխուլին այս կոթողը կանգնեցին. Խալտ աստուծոյ մենք աղօթքով դիմեցինք. իրեն անչափ բարեգթութեամբ ընկճեց Ուրիթերու, ընկճեց Լուշան, ընկճեց Կատարցին. Մեծ է Խալտ աստուածը, Խալտ աստուածը մեծ է իր զթութեամբ. Խալտ աստուծոյ փառքին համար ուղղուեցանք մենք Լուշայի աշխարհը Սարգուրի որդւոյն իշխուլին, իշխուլին որդւոյն Մինուասի համար նուաճելով զայն: իշխուլին մեծ է, Մինուաս մեծ է: Զօրք 66 կառքերէ, 460 ձիաւորներէ, 15,790 հետեւակներէ զրկեցի եւ պարգեւներով Խալտ աստուծոյ»:

(Թրգմ. Ռուսերէնէ) Գ. Բ. Ի. ՄԵՇԶԱՆԻՆՈՎ

ԱՏՐԱԿՏԻ ԳՐԱԿԱՆ ՈՒ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ.

ՅԻՄՆԱՄԵԱՅ ՅՈՐԵԼԵԱՐԻՆԸ

(1881-1931)

Կը տեղեկանանք որ, հաւանորէն սեպտեմբերին, Լենինականի մէջ պիտի տօնուի յիսնամեայ յօրեւանը Ատրպետի գրական ու հանրային գործունէութեան:

Հակիրճ տողերու մէջ կ'ամփոփենք յարգելի յօրեւանին կեանքն ու գործը: Մնած է Կարս 1850ին. 1869-1878 զինքը կը տեսնենք ուսանող ի Բաղէշ, Աղքսանդրապոլ, Կ. Պոլիս՝ Վիեննական Հարց Վարժարանը, հուսկ Օսմանեան Լիկէոնին մէջ: 1881ին կը սկսի ուսուցչական եւ հանրային կեանքը Կարսի մէջ. իսկ 1893էն ասդին կը նուիրուի դատարանական գործերու վարչութեան ու կը մնայ երկար տարիներ նոյն պաշտօնավարութեան մէջ:

Իր հասարակական ասպարէզին սկիզբէն արդէն կը սկսի իր գրական գործունէութիւնն ալ, որուն երախայրիքը կ'ըլլայ Խեչ Կարապետը: Այսպէս կը շարունակէ մշակել վիպական ճիւղը տալով մեզի հետզհետէ Ամաստ, Ղադի, Թուշուրաշիներ, Խալիֆար, Քօռ Եղիկ, Բերաւայի Առաքելը, Վաշիկաւայի գաղտնիքը, Զաւահիր:

Ատրպետ ցանցառօրէն մշակած է թատերական ճիւղը իր Շուշանով, Սարաֆով եւն: Ունի դարձեալ վիպական պատկերներ, ինչպէս Ժառանգ, Մարտիկ, Եւ դեռ երկար շարք մը վէպիկներու եւ պատկերներու՝ Քիշուհ, Դանրեյ, Կադ Նազօ, Խառն-Խրիստ, Սօֆրա, Ոսկի Որդի, Կոշաք, Սեչ քաղաք, Մարտալ Սուրբա, Փաշա եւնեւն:

Ատրպետ աշխատակցած է նաեւ ազգային զանազան թերթերու, ինչպէս Մուրճ, Մշակ, Աղբիւր, Տարագ, Գաղափար, Կոչնակ, Գեղունի, եւն: պէս Մուրճ, Մշակ, Աղբիւր, Տարագ, Գաղափար, Կոչնակ, Գեղունի, եւն: ազգային հոգին ու պատմութիւնը ներշնչուած է կարծես. այս տարբերութեամբ սակայն որ իր մշակած նիւթը աւելի նոր է, իր դարուն իրական եւ ապրուած կեանքը՝ ցաւի եւ գերութեան տխուր շունչին տակ: Ահարոնեանի հետ աղերսը այս վերջին տեսակէտով է. իսկ տարբերութիւնը դրութեան մէջն է. Ահարոնեան հոգեբանական է իր նորութեան ու գրական թարմութեան մէջ. մինչ Ատրպետ աւելի իրապաշտ է, եւ իր գործին մէջ գրական փայլը այնքան չէ աշխատուած՝ որքան ազգապատկանը, բուն ժողովրդականը:

Եւ ստուգի իր հասուն գործերուն մէջ աւելի ազգագրութիւն է ըրածը քան թէ զուտ վիպագրութիւն: Վերջապէս Ատրպետ ուրոյն տիպար մըն է, իր գործն ալ ուրոյն եւ յատուկ նկարագրով:

Հարկ չկայ շեշտել իր գրչի բեղունութիւնը. թէն ստուար չեն իր գործերը, սակայն մենք հազիւ անոնց կէսը թուեցինք մանաւանդ թէ կը ցաւինք որ վերջին շրջանի գործերուն ամբողջական պատկերը կը պակսի մեր քով:

Մինչ լիատիր մողթանքներ կ'ընենք յարգելի վիպագիր յօրեւանին, եւ ուրախակցութիւն որ այնքան սիրով ու գուրգուրանքով ներկայացուցած է հայ կեանքն ու ապրումը՝ ազգային միջավայրին ու յիշատակներուն մէջ, հոս մեր ընթերցողներուն կը ներկայացնենք անոր վերջին աշխատութիւններէն բանասիրական - ազգագրական քանի մը էջեր:

Հ. Ե. Փ.